

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА НА ХХІ ВЕК КЪМ ПРЕДУЧИЛИЩНИЯ И НАЧАЛЕН УЧИЛИЩЕН ПЕДАГОГ

Рени Христова

*Всеки, идвайки на този свят
носи в себе си призвание,
и за да ни го разкрие,
необходимо е желание.*

Джеймс Ръсел Лоуел

Призванието на учителя и по-конкретно на предучилищния и начален училищен педагог в началото на ХХІ век се съчетава с отговорността да открие и провокира личностния потенциал на всяко дете; да ориентира потребностите и интересите му към максимална изява; да насърчава самостоятелността и свободата в мислите и постъпките му. Отговорността на учителите се обуславя и от факта, че децата, които днес се възпитават и обучават в детските градини и началните училища, ще представят в бъдеще България не само в националните ѝ граници. Така в световен мащаб те ще бъдат не само граждани на своята Родина, но и граждани на света.

В съвременното общество настъпиха редица политически, икономически и демографски промени, оказващи влияние както върху образованието, така и върху личностното формиране на подраст-

ващите. Измененията в социалната среда променят междуличностните отношения, чийто негативизъм намира израз най-вече в нравствената сфера. В такива кризисни периоди изискванията и очакванията на обществото към училището и към учителите се завишават. Ето защо в настоящия етап на преход, на промени и търсения, на икономическа нестабилност, на безработица и безверие, на обществена поляризация и нравствена безпринципност, отговорността на предучилищния и началния училищен педагог е преди всичко да съхрани нравствените устои, градени през вековете, като ги съчетае с новите ценности и ориентира детето към съграждане на собствена личностна ориентация.

В настоящата статия ще очертаем различни гледни точки за *отговорността* на предучилищния и началния училищен педагог, за *очакванията* - на обществото и на учителите, за *предизвикателствата*

на новото време и *призванието* да си учител на най-малките.

Различни са измеренията на *отговорността* на учителите от интегрираната специалност "Предучилищна и начална училищна педагогика". Включването в Държавния регистър за специалностите във ВУЗ на специалността "Предучилищна и начална училищна педагогика" (3, 17) дава възможност на студентите и завършилите учители като познават структурните особености на педагогическото и дидактическото взаимодействие в детската градина и началното училище да съдействат за превръщането им в "единна образователна система".

"Единната образователна система е реализация на:

- обучение и възпитание като процеси на единно образование от 3 до 10-годишна възраст - последователно и обобщено реализиране в двете структури на единно педагогическо взаимодействие като основа на система при акцентирание върху целите, а не върху различното съдържание;

- спонтанен и организиран опит при изразяване на детската насоченост в приоритетите на социалното и когнитивно учене - предпоставки за преднамерено обучение и предметно обучение при основаване върху възрастовата и педагогическата психология за преодоляване на формалното учене;

- зонирано с неопределеност образователно съдържание и учеб-

но-структурирана информация, обогатена от емоционалността на преживяванията и постиженията при преследване на успех в познанието, определящи времетраенето на формите;

- познавателни задачи и стратегии с учебни задачи и стратегии при развитие на умствените способности и овладяване на елементарни знания и когнитивен опит, чрез които се подготвя "картината за света на бъдещето" (1, 4-5).

Детската градина и началното училище като две степени на единна система запазват и отстояват принципни приоритети на целите, учебното съдържание и образователните технологии. Приоритет в целите и *отговорността* на учителя в детската градина е откриване и насърчаване индивидуалността у всяко дете, като го приобщава към групата от връстници; подпомагане развитието на структурните психични ядра; провокиране на познавателния му интерес и на креативните му способности. Като инициира детската самостоятелност, проявяваща се в различните форми на педагогическото взаимодействие, предучилищния педагог осигурява на детето необходима социална готовност и адаптивност и по този начин го подготвя за училищно обучение. *Отговорността* на началния учител е върху базиса от познавателен и социален опит да ориентира детето в света на научното познание, структурирано в различни предметни области и чрез

съхраняване на детската любо-
знателност да му помогне по-лесно
да приеме задължителното обу-
чение и необходимостта от само-
стоятелна подготовка.

Психолого-педагогическата и
методическа подготовка на студен-
тите от интегрираната специалност
е добра възможност след като поз-
нават възрастовите характеристики
на предучилищната и началната
училищна възраст да диференцират
целите и образователните стра-
тегии.

Прогресивните тенденции в
развитието на предучилищното и
началното образование, както и под-

готовката на интегриран тип учи-
тели, намират потвърждение в
констатациите, наблюдавани и ус-
тановени в педагогическата прак-
тика на студентите*. Тези положи-
телни ориентации се потвърждават
и от отговорите в анкетата, прове-
дена с дипломирани педагози в
двете образователно-квалифика-
ционни степени - бакалавър и ма-
гистър**.

Възможностите за професио-
нална подготовка и реализация на
завършилите специалността
“Предучилищна и начална учи-
лищна педагогика” са ранжирани
от анкетираните по следния начин.

Таблица № 1

Бакалавър		Възможности за професионална подготовка и реализация	Магистър	
Ранжиране	Отг. %		Отг. %	Ранжиране
I	65	За по-добро вникване във възрастовите специфики и образователните технологии, което осигурява по-добро взаимодействие между ДГ и НУ като единна система	39	I
II	43	За прилагане образователните технологии, запазващи самоцеността на детството и чрез стимулиране на познавателните потребности на детето постигане висок коефициент на реализиране на възрастовия потенциал	39	I
III	38	За мобилност, повишаваща шансовете за професионална реализация	32	III
IV	35	За по-добро качество на образователния процес	37	II
V	27	За преодоляване на противоречията между ДГ и НУ, най-вече в практически план	37	II

* Първият випуск “Предучилищна и начална училищна педагогика”
във ВТУ “Св. св. Кирил и Методий” се дипломира през 2001 г.

** В анкетата участваха 50 бакалаври и 50 магистри от гр. В. Търново и
гр. Плевен.

Двете групи, участвали в анкетата, определят като водещи психолого-педагогическите познания на възрастния и индивидуалния потенциал на предучилищното и началноучилищното дете, предоставящи им възможност за по-добър подбор и диференциране на възпитателно-образователните технологии с децата от двете образователни степени. Прилагането на различни форми на педагогическо взаимодействие запазва самоценността на детството в двата възрастни периода и позволява по-висока степен на реализиране на възрастния потенциал. Компетенциите на интегрирания тип учители осигуряват мобилност в прилагане на образователните технологии, което повишава качеството на образователния процес, както и алтернативите за професионална реализация.

Друг фактор, влияещ положително при създаването на учители от нов тип, са Държавните образователни изисквания за предучилищно възпитание и подготовка (4, 24-27). "Разработените стандартни изисквания могат да послужат само като основа за експериментиране на нова програмна документация, в която учителят ще има свобода да конкретизира образователно съдържание, като го подчинява на цялостното развитие на детето и на функциите на предучилищното възпитание като реално звено на образователната система" (6, 7).

Поставените цели, структурирани в образователни направления и познавателно-информационни ядра, са съобразени и съответстват на стандартните изисквания за начално училищно обучение, което е основание за практическо реализиране на приемствеността между детската градина и началното училище в педагого-методически, интелектуално-познавателен и личностно-ориентиран аспект.

Детето на XXI век живее и се формира в среда, богата на информационни източници и технологии. Яркостта, цветността, динамичността на образите и картините, възприемани зрително и слухово, правят телевизията предпочитан източник за информационно осведомяване и емоционално разтоварване, както на възрастните, така и на децата. Многообразието от кабелни програми увеличава многократно избора в тематично и жанрово отношение. Тези положителни тенденции трябва да се използват в съвременния педагогически процес, като в педагогическото взаимодействие между педагога и децата свое място намерят и телевизионните предавания, бъдещи детската любознателност, доставящи емоционална удовлетвореност и отзивчивост, провокиращи детското въображение и творчество. Разумното интегриране на телевизията във възпитателно-образователния процес на детската градина и начал-

ното училище е в компетенциите на учителя, който създава и организира средата за разгръщане на индивидуалността, съобразена с потребностите на всяко дете. Вплитането на телевизионните предавания - научнопопулярни, музикално-развлекателни, спортно-забавни - във възпитателния процес ще отговори на съвременните потребности, като по този начин ще доведе до неутрализиране негативното влияние на телевизията." Подчертавайки, че днес за голяма част от света и особено за младите "телевизията е най-важния инструмент за социализиране и възпитание", Зб. Бжежински същевременно с тревога констатира, че телевизионните програми в САЩ пропагандират "крайното насилие и бруталността да изглеждат нормални, окуражават сексуалната разпуснатост", "обслужват най-ниските инстинкти" (2, 451). Насищането на телевизионните програми с насилие, агресия, вулгарност във взаимоотношенията и словесното общуване, са тревожен факт, който се наблюдава през последните години и от нашите телевизионни екрани.

Оттук и *отговорността* на предучилищния и началния училищен педагог като използва аудиовизуалните информационни средства да отговори на детските потребности, и като в същото време, запазвайки идентичността на всяко дете, да го приобщи към националните традиции и общочовешките

ценности. *Отговорността и призванието* чрез хуманност в отношенията и общуването, проявено на различни равнища - дете, група, клас, колеги, родители - да противостои на агресията, насилието и вулгарността във взаимоотношенията.

Компютърът и интернет-комуникациите са друг информационен източник, който в бъдеще все повече ще изпълва информационното пространство. Това налага изисквания, както към компютърната подготовка и компетентност на учителя, който ще използва техните възможности за самообучение, самообразование и самоусъвършенстване, така и включването на компютъра в дидактичната система на предучилищното и начално училищното образование.

Екранът - телевизионен или компютърен - притежава неоспорими възможности за формиране на информационна култура, но той не може да осигури социума, от който се нуждае подрастващото дете. Във възрастта между 3 и 11 години детето изпитва необходимост от непосредствено-емоционално общуване, от нежност и разбиране, от съчувствие и съпричастност, които педагогът може и трябва да осигури в групата или в класа от връстници, да изгради екипността като начин за съвместно постигане на цели. Екранната култура на словото влияе заразително върху речевата култура на подрастващите. От екрана на-

влизат нови думи и изрази, утвърждава се т. нар. интернационален език, но заедно с това беден, еднообразен, лишен от интонационна изразителност. Тук е *призванието* и *отговорността* на педагога в запазване кристалността на словото -

чистота в произношението, граматически правилно, интонационно богато и емоционално наситено. Това изискване към речта на съвременния педагог намира потвърждение и във вижданията на анкетираните учители.

Таблица № 2

Бакалавър		Мнения за речта на съвременния педагог	Магистър	
Ранжиране	Отг. %		Отг. %	Ранжиране
II	57.5	Чист книжовен език	65	I
I	60	Достъпна, разбираема, разкриваща богатството на българския език	58	II
III	40	Артикулационно и интонационно изразителна	45	III
IV	27.5	Взаимствана и в съзвучие с езика на масмедията	36	IV

Близките стойности на анкетите бакалаври и магистри и еднаквост в ранжираните речеви изисквания доказват единомислието на учителите за чистотата и прецизността на учителската реч, която в първите години на детството има градивен характер.

Предизвикателствата на новия век изискват преосмисляне и

на личностните и професионални качества на съвременния учител, необходими му, за да осъществява пълноценно общуване с всяко дете от групата или от класа, да проявява комбинативност и мобилност в педагогическите подходи, за да отговори на новата информационна действителност.

Таблица № 3

Бакалавър		Качества, определящи професионалния облик на съвременния учител	Магистър	
Ранжиране	Отг. %		Отг. %	Ранжиране
I	65.5	Компетентност	74	I
II	30	Всесотдайност	26	II
IV	20	Хуманност	18	III
III	22.5	Принципност	18	III
IV	20	Съпричастност	16	IV
V	17.5	Честност	18	III
V	17.5	Комбинативност	18	III
VI	12.5	Толерантност	18	III
VI	12.5	Находчивост	18	III

Приоритетни и важни за завършилите и двете образователно квалификационни степени са компетентност, всеотдайност, хуманност - качества, които трябва да притежава всеки учител, за да изпълнява основните си функции. Другите качества, включени в характеристиката на съвременния педагог, са с близки стойности, което показва необходимостта те да бъдат притежавани в комплекс от всеки учител.

Качествената характеристика е в близка зависимост от очакванията на учителите и на обществото. Учителите очакват покачване рейтинга на професията, удовлетвореност от взаимодействието с децата, повишаване на заплатите, подобряване на материалната и социалната среда в детската градина и началното училище.

Таблица № 4

Бакалавър		Очаквания на педагозите	Магистър	
Ранжиране	Отг. %		Отг. %	Ранжиране
III	40	Покачване рейтинга на професията	47	I
II	47.5	Повишаване на заплатите	38	II
III	40	Подобряване на материалната и социалната среда в ДГ и в НУ	32	III
I	52.5	Удовлетвореност от взаимодействието с децата	32	III

Обществото очаква от учителите педагогическа и психологическа компетентност, разбиране на децата и техните проблеми, висока ерудираност, както и компесиране дефицита в общуването между родители и деца. Обществото става все по-взискателно към компетенциите и професионалните умения на учителите. А това, доколко педагозите отговарят или се разминават с тези изисквания и очаквания, определя и рейтинга на учителската професия.

Анкетираните учители са категорични, че престижът на учителската професия би се повишил и

очакванията на обществото биха се оправдали, ако подборът и приемът на кадри се промени. Кандидатите се явяват и участват в няколко кръга, където показват комуникативни, артистични, музикални, художествени и др. умения. "Емоционалните и естетическите приоритети на възпитателната работа в детските заведения поставят и проблема за приема на студентите по предучилищна педагогика. Основно място тук се пада на някои личностни качества и дарования, сходни с изискванията за прием в музикалната академия и драматичните изкуства. По този начин ще се издигне и прес-

тижът на тази професия със свой специфичен профил” (6, 8). Споделям становището на проф. д-н Е. Петрова, което е изключително важно при прецизирането избора на учители за интегрираната специалност предучилищна и начална училищна педагогика. Това би подобрило и качеството на работата с децата, възможностите за собствен стил на работа и творческо интерпретиране на образователните цели и учебното съдържание, съобразно възрастта, индивидуалността и особеностите на групата или класа. По този начин мотивът за по-високо заплащане би останал на заден план, а водещ ще бъде удовлетвореността от взаимодействието с децата, защото “учителската професия е професия на взаимодействието” (Ст. Жекова). Оптимистичен е и факта, че 92.5% от бакалаврите и 89% от магистрите като основание за избор на професията посочват обичта към децата. А призванието и отговорността да си учител на най-малките без **любов** към децата са невъзможни.

Призванието на предучилищния и начален училищен педагог е в гарантиране правата на всяко дете:

- правото на подходящо възпитание и образование, съответстващи на възрастовите и индивидуалните му възможности и потреб-

ности, насочено към цялостно формиране на личността, чрез съхраняване на детската самоценност;

- хуманно ориентиран личностен подход, разкриващ оптимума на всяко дете, насочен към приобщаване с другите и формиране на екипност;

- осигуряване на целесъобразна педагогическа среда и пространство за разгръщане и провокиране творческия потенциал на всяко дете;

- разнообразна материална база, съответстваща на технологичното развитие, която предоставя възможност на детето да действа самостоятелно и “заедно с другите”.

Следователно динамичните процеси, настъпващи в резултат на ускореното развитие на технологиите във всички научни области, възможностите за бързо и своевременно информационно осведомяване и комуникация, водят и налагат промени в професионално-личностните качества и компетенции на съвременния учител. Предучилищният и начален училищен педагог отговаря на непрекъснато растящите и променящи се изисквания и на предизвикателствата на новия век най-вече чрез своя **оптимизъм** - като отстоява себе си и щастието на детството, като вярва във всяко дете и внушава увереност у подрастващите.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Гюров, Д.* Детската градина и началното училище -единна образователна система. - Предучилищно възпитание, 1999, № 8.
2. *Димитров, Л. и др.* Теория на възпитанието. С., Аскони - издат., 1994.
3. *Държавен вестник.* Постановление № 316 от 01. 08. 1997 г., 1997, № 63.
4. *Държавен вестник.* Наредба № 4 от 18. 09. 2000 г., 2000, № 80.
5. *Жекова, Ст.* За професионалните функции на учителя. - Педагогически алманах, 1994, № 1-2.
6. *Петрова, Е.* Предучилищно възпитание в новото столетие. - Предучилищно възпитание, 2001, № 1.

CHALLENGES OF 21ST CENTURY TO THE PEDAGOGUE IN THE PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION

RENI HRISTOVA

Summary

In the article different points of view about the responsibility of the pedagogue in pre-school and primary years, about the expectations of the society and teachers, and about the challenges of the new time and the vocation to be a teacher are outlined.

On the base of the questions of an inquiry conducted with graduate pedagogues in both educational degrees — bachelor and master, the demands of the speech of the contemporary teacher, the qualities and competence of every pedagogue to fulfil his basic functions are revealed.

The teacher in pre-school and primary school meets the continuously extending and changing requirements of the society, of the challenges of the 21st century by his optimism and fondness of children.